

Galaten

D.T. Brinkman

Inleiding

De Galatenbrief, van Paulus, was gericht aan de (diverse) gemeenten die door Paulus' zendingswerk tijdens zijn 1e reis waren ontstaan (45-48 n.Chr.). Bij zijn 2e zendingsreis bezocht hij deze gemeenten wederom (Hand. 16), rond het jaar 50. Tot slot bezocht hij ze nogmaals toen hij aan zijn 3e zendingsreis begon, rond het jaar 54 (Hand. 18).

De datering van de brief is niet helemaal eenduidig. De meeste Bijbelleraren dateren de brief rond het jaar 48 n.Chr., en geschreven vanuit Antiochië. Er zijn er ook die van mening zijn dat de brief rond het jaar 57 is geschreven. Dit vanwege de overeenkomst met de brief aan de Romeinen. Over de schrijver van de brief is over het algemeen weinig discussie: dit is zondermeer de Apostel Paulus.

De Galaten

De Galaten (door de Romeinen Gallo-Grieken genoemd) waren een bijzonder volk. Het is de verzamelnaam voor een groep van **Keltische** (Indo-Europese) stammen die in ca. 300 v. Chr. vanuit het Donau-gebied Griekenland en vervolgens Klein-Azië (Turkije) binnendrongen.

Ze trokken plunderend door Griekenland en trokken daarna de Hellespont over.

In 278 v. Chr. traden zij in dienst van Nicomedes I van Bithynië die op dat moment in een dynastieke strijd verwickeld was. Ook nadat zij door Antiochus I Soter werden verslagen, bleven de Galaten berucht om hun strooptochten in Klein-Azië, en vele Griekse stadsstaten moesten het ontgelden of anders een schatting betalen om met rust gelaten te worden. Aan deze praktijken kwam geleidelijk een einde toen Attalus I van Pergamon weigerde nog langer schatting te betalen. Hij bracht hen in 230 v. Chr. een zware nederlaag toe, waarna zij zich – vrijwillig of onder dwang - vestigden in Klein-Azië, in de later naar hen genoemde landstreek Galatië. Hun hoofdstad was Ancyra, het huidige Ankara. (Wikipedia).

Daarna verhuurden zij zichzelf regelmatig om dienst te doen voor de diverse Hellenistische (Griekse) vorsten totdat in 166 v.Chr. zij met hulp van de Romeinen bij het rijk van Pergamon werden ingelijfd. In 25 v.Chr. werd het gebied door de Romeinen geannexeerd. In hun leefgebied behoorden zij tot de heersende klasse, en ondanks de Griekse en Romeinse invloeden bleven ze eeuwenlang vasthouden aan hun Keltische taal en gebruiken. Het was een trots en 'krijgshaftig' (gewelddadig!) volk.

De Kelten stamden van oorsprong uit de driehoek Slowakije, Polen, Oekraïne met als centraal punt de plaats Lemberg welke nog steeds bestaat.

De Kelten bevolkten ooit grote delen van Europa. Tegenwoordig vinden wij nog afstammelingen van hen op de Britse Eilanden en het schiereiland Bretagne. Het Keltisch wordt in sommige delen van Groot-Brittannië zelfs nog gesproken. De Kelten, en de van hen afstammende Galaten, zijn later grotendeels geassimileerd met de andere indo-Europese volken (Germanen, Grieken, Latijnen).

Paulus in Klein-Azië

Paulus, hoewel een Jood maar met Romeins geboorterecht, kende niet alleen zijn moedertaal maar ook het **Grieks** beheerste hij zeer goed. Hij was een 'diaspora Jood' volgens sommigen. Anderen houden het er op dat zijn familie (voorouders) weggetrokken waren uit Israël om elders een toekomst op te bouwen, zoals zo veel gebeurde, in de handel of landbouw.

"Paulus sprak de tribuun van het Romeinse cohort in Jeruzalem in het Grieks toe (Hand.21:37). Blijkbaar verwachtte deze tribuun dat deze man in Jeruzalem de Aramese taal zou gebruiken. Hij reageerde erg verbaasd en vroeg Paulus: Spreekt u Grieks? Natuurlijk dacht hij dat iemand die zich in de tempel ophield een Aramees sprekende jood moest zijn. Paulus wordt toegestaan het volk toe te spreken. Maar dan gebruikt hij de Hebreeuwse taal (Hand. 21:37)" (Bijbelseplaatsen.nl)

Zijn kennis van het Grieks zal hem dus zeker tot voordeel hebben gestrekt bij het prediken van het Evangelie aan de heidenen. Hoewel in eerste instantie Petrus hiertoe geroepen was (prediking aan de heidenen **binnen Israël**), werden Petrus en Paulus het er later over eens dat het beter was dat Paulus deze evangelieprediking aan de heidenen ging uitvoeren **buiten Israël**.

In Handelingen 15:6 lezen we dat Petrus zegt:

*"Mannen broeders, gij weet, dat God van de aanvang af **mij onder u heeft verkoren**, opdat **door mijn mond** de heidenen het woord van het evangelie zouden horen en geloven."*

Vaak wordt beweerd dat Paulus een 'ander' evangelie predikte en een 'speciale roeping' had om dit Evangelie te brengen aan 'de heidenen' (= de niet-Joden) maar **de taal** zal hierbij een véél grote rol hebben gespeeld dan een leerstellig verschil of 'ander evangelie'! Hoe zou er sprake zijn van twee Evangelien? Eerder, in de studie op de Romeinenbrief, schreven we immers:

"Niets is minder waar uiteraard, het ging om het feit dat hij de aangewezen was om dit Evangelie te brengen. Evangelie betekent immers ook "blijde boodschap"; het is hier de boodschap welke Paulus, in Christus, brengt."

Petrus sprak -als Jood die in Israël was opgegroeid en woonde en werkte- naar alle waarschijnlijkheid alleen het Aramees en mogelijk minimaal Grieks. Hij was degene die het éérs het Evangelie bracht aan de Heidenen (zie de Handelingen!), maar dan wel de Heidenen binnen Israël. Daarnaast was de boodschap van Petrus en de andere Apostelen identiek aan de boodschap die Paulus bracht, ja hij legde hen de zaak zelfs voor om te horen wat hun beslissing zou zijn. Zeker waar het de Heidenen betrof (vgl. Hand. 15:11, Hand. 15:22-28, vergelijk bijvoorbeeld ook de brief van Judas) was er dus geen afwijkende boodschap en ook de Apostelen (zie verder) leefden "als heidenen". Paulus echter was **qua kennis en kunde** (opleiding, taal, gebruiken) én **persoonlijke omstandigheden** (ongetrouwd, geen gezin) geschikter om **als reizende evangelist rond te trekken** en het Evangelie aan de mensen buiten Israël te brengen – zie hiervoor ook de (zeer) uitgebreide studie op de brieven van Petrus.

Dat Paulus' prediking bij de Galaten aansloeg, als 'bovenlaag van de bevolking' is een regelrecht wonder te noemen. Zij kenden een veelgodendom, vereerden onder andere de 'moedergodin' (Aardgodin) en een Hemelgod, vereerden natuurkrachten, etc. Daarnaast kenden ze een priesterstand, de druïden. De druïden waren degenen die de 'natuurkrachten' kenden, ze 'om hulp konden vragen' of iets opdragen. Deze druïden waren daarnaast degenen aan wie de rechtspraak was toevertrouwd, ze waren adviseur, ceremoniemeester en leider bij het onderhoud van het landschap (vergeet het 'Asterix en Obelix'-beeld van de druïde met de lange baard!).

De vraag is in hoeverre de Galaten deze Keltische cultuur en religie nog aanhingen. Daarover geeft de Bijbel geen informatie. Toch refereert Paulus in de Galatenbrief in hoofdstuk 3:1-3 aan een voor hen bekend fenomeen, wanneer hij spreekt over (de) 'betovering':

*"O, onverstandige Galaten, **wie heeft u betoverd**, wie Jezus Christus toch als gekruisigde voor de ogen geschilderd is? Dit alleen zou ik van u willen weten: Hebt gij de Geest ontvangen ten gevolge van werken der wet, of van de prediking van het geloof? Zijt gij zó onverstandig?"*

Kern van de brief

In Handelingen 15:1-2 lezen we dat Paulus en Barnabas naar Jeruzalem gaan, omdat er Antiochië mensen uit Judea kwamen die onderwezen dat de Heidenen zich moesten laten besnijden:

"1 Er kwamen enkele leerlingen uit Judea, die betoogden dat de broeders zich moesten laten besnijden, overeenkomstig het door Mozes overgeleverde gebruik, omdat ze anders niet konden worden gered. 2 Dit leidde tot grote onenigheid met Paulus en Barnabas en mondde uit in een felle woordenstrijd. Besloten werd dat Paulus en Barnabas, samen met enkele andere leerlingen, naar Jeruzalem zouden gaan om deze kwestie voor te leggen aan de apostelen en de oudsten." (NBV)

De verkondiging van Paulus, onder de heidenen, was zeer succesvol te noemen. Overal waren gemeenten ontstaan. Meestal grotendeels bestaande uit Heidenen met, soms, enkele Joden. Net als in Antiochië kwamen er ook in de gemeenten in Galatië Joden binnen die de besnijdenis leerden; als zou men geen goed Christen zijn wanneer men zich niet hield aan de Wet van Mozes. Paulus moet daarom ook hen informeren over de juiste opvattingen in dit verband net als dat de gemeente in Antiochië hierover geïnformeerd werd middels een brief én mondelinge getuigen of gezanten (namens de Apostelen). Deze Judaïstische Christenen, die feitelijk dwaalleraren waren, zorgden in de jonge heidengemeenten voor veel onrust en strijd. Zij waren het ook die er voor zorgden dat Paulus (lees Handelingen 21:27 v.v.) in gevangenschap kwam.

Met graagte en enthousiasme lieten veel van de Galaten zich besnijden net als dat ze enthousiast het Evangelie van die bijzondere Joodse leraar -Paulus- hadden aangenomen. Je zou kunnen redeneren dat het helemaal niet erg was dat men zich liet besnijden. Paulus had in het verleden ook, 'omwille van de Joden' immers anderen laten besnijden. Echter, dit zou in strijd zijn met het Evangelie dat hij verkondigde. Zie de studie op Galaten 2. Paulus onderwijst in deze brief dat de besnijdenis deel was van de Joodse Wet, maar geen deel uitmaakte van het Evangelie. De Wet was immers vervuld, na de kruisdood van Christus leven de gelovigen uit de Genade!

Judaïstische sekte

De Christengemeente werd 'geplaagd' door een groep(je) Christen-Joden, die het niet eens waren met de beslissing van de Apostelen (Handelingen 15) omtrent de heiden-gelovigen (dat zij zich niet aan de Joodse wetten en voorschriften dienden te houden). Zij geloofden dan óók dat de Heidenen slechts deel konden worden van de Gemeente indien ze zich éérs lieten besnijden oftewel "proselieten" waren geworden. Vanuit díe positie kon men dan Christen worden.

Zij waren hierin zeer gedreven en probeerden deze opvattingen in alle Christelijke gemeenten ingang te doen vinden. Fanatiek reisden ze rond door onder andere Klein-Azië om deze boodschap uit te dragen en zo het Evangelie en de verkondiging er van feitelijk teniet te doen. Daarbij gingen ze zelfs zo ver -zie eerder- dat ze Paulus in diskrediet brachten zodat hij gevangen genomen werd. Ze worden in het Nieuwe Testament dan ook geen Christenen genoemd maar Joden. Immers, ondanks dat ze zich voordeden als Christenen waren ze in alles Joods, bleven dit ook volhouden (wat overigens geen probleem hoefde te zijn) maar bovenal probeerden ze andere Christenen (zowel Joden als Heidenen) dit ook op te leggen. Deze stroming verdween toen -uiteindelijk- Jeruzalem in het jaar 70 was gevallen en de Tempel werd verwoest. Daardoor namelijk werd de band tussen het Jodendom en het Christendom (min of meer) verbroken aangezien het centrum van het Christendom toen niet meer Jeruzalem was.

Tot aan ca. de 3e eeuw waren zij nog bekend onder de naam 'Ebionieten'. Zij waren zowel Joods als Christelijk omdat zij de Joodse leer niet verwierpen. Ze hadden ook een eigen opvatting over Jezus.

"Zij geloofden dat Jezus de natuurlijke zoon van Jozef en Maria was, maar bij de doop door God was 'uitgekozen' als de meest rechtschapen mens op aarde. Naar hun mening was Jezus de allereerste mens die Gods wet volledig gehoorzaamd heeft. En door zijn gehoorzaamheid aan de wet werd hij gerechtvaardigd, en daarom de Christus genoemd." (Wikipedia).

Daarnaast beschikten zij over een eigen variant van het Matteüs-Evangelie, waarin het geboorteverhaal van Jezus niet voorkwam. Van dit Evangelie zijn een paar fragmenten overgebleven. Zij werden door zowel de Joden als door de Christenen als een 'ketterse sekte' beschouwd. De sekte is in de loop van de tijd verdwenen. Toch komt de opvatting over Christus als 'rechtvaardige' nog wel eens voor. De Joodse geleerde en orthodoxe rabbi Dr. Pinchas Lapide heeft bijvoorbeeld deze gedachtengang met zijn boek "A Jewish perspective on the resurrection of Jesus" verdedigd. Hij vindt met zijn opvattingen echter weinig gehoor bij zowel Joden als Christenen.

Inhoud

1. Paulus Evangelie rechtstreeks van God (hoofdstuk 1)

Door de Judaïstische sekte werd Paulus in diskrediet gebracht als zou hij geen Apostel zijn, géén leergezag hebben. In Hoofdstuk 1 wijst Paulus er daarom op dat zijn Evangelie, de boodschap welke hij brengt, rechtstreeks van de Here had ontvangen en dat deze boodschap steunt op het onderwijs van de twaalf Apostelen. De brief opent dan ook als volgt:

"Paulus, een apostel, niet vanwege mensen, noch door een mens, maar door Jezus Christus, en God, de Vader, die Hem opgewekt heeft uit de doden, en al de broeders, die bij mij zijn, aan de gemeenten van Galatië."
(1:1,2; 1:11)

Daarnaast benadrukt Paulus direct dat er slechts één Evangelie, één Blijde boodschap, is en dat er geen ander Evangelie gebracht kan worden. Doet iemand dat wel, dan is dat een vervloekte (!). Paulus gebruikt hier het Griekse "anaqema":

"een ander evangelie, en dat is geen evangelie", "en het evangelie van Christus willen verdraaien", "Indien iemand u een evangelie predikt, afwijkend van hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt!"

Paulus maakt dus in het eerste hoofdstuk direct duidelijk welk Evangelie, welke boodschap, hij en zijn mede-evangelisten brengen: het **Evangelie van Christus** (vers 7). Hij maakt door zijn krachtige woordkeuze tevens duidelijk dat degenen die anders leren een dwaling brengen.

2. Paulus' relatie met de andere Apostelen (hoofdstuk 2)

In het 2e hoofdstuk spreekt Paulus over zijn relatie met de andere apostelen; in het bijzonder Petrus, Jakobus en Johannes. Hij heeft de boodschap die hij verkondigde onder de heidenen aan hen voorgelegd, en zij "reikten hem de hand". Hij laat de Galaten hier weten dat Titus, een bekeerd heiden, daar door de Apostelen niet gedwongen werd zich te besnijden.

Halley schrijft:

"Het duurde een aantal jaren voordat de Apostelen loskwamen van het Jodendom. Paulus kwam uit de oude setting eerder los dan Petrus. Het incident met de Galaten gebeurde nádat Paulus geheel los was gekomen van de wet, terwijl Petrus hier nog mee worstelde. Maar ook Petrus maakte zich los van het Joodse gedachtengoed voordat de Nieuw-Testamentische brieven geschreven waren en er is **geen jota verschil** tussen het onderwijs van Paulus en Petrus in het Nieuwe Testament."
(Halley's Bible Handbook)

Lees hierover/voor ook: Galaten 2, "In Strijd met het Goede Nieuws".

Paulus snijdt hier in het 2e hoofdstuk **de kern van de brief** aan:

*"Wij, geboren Joden, en geen zondaars uit de heidenen, wetende, dat **de mens niet gerechtvaardigd wordt uit werken der wet, maar door het geloof in Christus Jezus**, zijn ook zelf tot het geloof in Christus Jezus gekomen, om **gerechtvaardigd te worden uit het geloof in Christus en niet uit werken der wet**. Want uit werken der wet zal geen vlees gerechtvaardigd worden." (2:15,16).*

Nadat hij dus heeft uiteengezet hóe hij een apostel was geworden, dat dit door de hand van de Here zelf is gebeurd en bevestigd is door de Apostelen in Jeruzalem alsmede de boodschap die hij verkondigde, gaat hij direct naar de reden van het schrijven van zijn brief en de kern van het geloof: rechtvaardigmaking is alleen mogelijk door geloof.

3. Gebonden door de Wet (hoofdstuk 3, 4)

"O, onverstandige Galaten, wie heeft u betoverd, wie Jezus Christus toch als gekruisigde voor de ogen geschilderd is? Dit alleen zou ik van u willen weten: Hebt gij de Geest ontvangen ten gevolge van werken der wet, of van de prediking van het geloof? Zijt gij zó onverstandig? Gij zijt begonnen met de Geest, eindigt gij nu met het vlees? Was het dan tevergeefs, dat gij zoveel hebt ondervonden? Ware het slechts tevergeefs! Die u de Geest schenkt en krachten onder u werkt, (doet Hij dit) ten gevolge van werken der wet, of van de prediking van het geloof?" (3:1-5)

"Want allen, die het van werken der wet verwachten, liggen onder de vloek; want er staat geschreven: Vervloekt is een ieder, die zich niet houdt aan alles, wat geschreven is in het boek der wet, om dat te doen." (3:10)

In de hoofdstukken 3 en 4 gaat Paulus in op het volgende: door het volgen van de wet, zelfs het vieren van de Joodse feesten en ceremonies (vgl. 4:10) zijn zij ook gebonden door die wet. Zij stellen zichzelf er vrijwillig onder. Hij wijst ze er op dat zij dan de vloek van de wet over zichzelf halen, zoals ook vermeld is in Deut 27:26:

"Vervloekt is hij, die de woorden van deze wet niet metterdaad volbrengt. En het gehele volk zal zeggen: Amen."

Paulus maakt duidelijk dat Wet en Genade elkaar **uitsluiten**. Ze kunnen **niet** gecombineerd worden. Hij herinnert hen er tevens aan dat de Galaten indertijd, toen hij hen het evangelie bracht, hem ondanks zijn ziekte (de vermoedelijke oog-aandoening, zie ook 4:15) als een gezant van God hadden ontvangen, zelfs "als [was hij] Christus Jezus"! Daarvan is nu weinig meer over, zo blijkt uit vers 16. Hij is "een vijand geworden" voor ze. Waarom? De vraag is 'retorisch' gesteld; zij volgen immers de Joodse leer, de wet en instellingen, en deze is een vijand van de Genade-boodschap! Hij waarschuwt ze daarom indringend voor de doelstelling van de Judaïstische sectariërs:

"Zij zijn vol ijver voor u, maar niet op de juiste wijze, want zij willen u buitensluiten, opdat gij vol ijver voor hen zoudt zijn." (4:17)

Waarvan sluiten de sectariërs hen buiten?

1. van de Gemeente;
2. van Christus!

Dat is een patroon dat wij ook tegenwoordig nog zien bij sectariërs; zij zorgen er voor dat hun volgelingen compleet buiten de wereld komen te staan maar erger nog: buiten de "gemeenschap der heiligen" en, uiteindelijk, de Genade van Christus. Het wordt dan:

"raak niet, smaak niet, roer niet aan" (Kol. 2:21)

Zij bedienen zich daarbij van eigen -soms totaal absurde- leerstellingen, soms anti-Christelijk, soms Judaïstisch getint (houden van de Sabbat, vieren van Joodse feesten e.d.), onderwijzingen als zouden de Heidenen eigenlijk "Joden" (10 stammen) zijn, tot aan de verwerping van Christus Jezus als zoon van God. Maar ook: het houden van de riten van de wet in "verkapt vorm" zoals bijvoorbeeld de kinderdoop "in plaats van de besnijdenis" is een vorm van "wetticisme". Paulus verwerpt dit zeer resoluut; de Wet en de Genade sluiten elkaar uit, zij kunnen niet vermengd worden. Het is niet 'en-en' maar 'of-of'. Er is in dezen geen grijs, maar alleen een radicaal zwart-wit. We zijn als gelovigen niet (meer) dienstbaar aan de wet!

Paulus schrijft in 4:19 (NBG-vertaling)

"ik zou wensen, dat ik op dit ogenblik bij u was en op een andere toon kon spreken, want ik ben in zorg over u."

De Engelse (NET.Bible) vertaling geeft weer:

"I wish I could be with you now and change my tone of voice, because I am perplexed about you."

Paulus kon niet begrijpen of zien hoe een mens -vrijgekocht door Christus Jezus- zijn eigen redding zou willen riskeren door deze te verwachten door "werken der wet" te willen doen of nastreven en het dáárvan te verwachten. Hij was, 4:19, totaal perplex. Met stomheid geslagen! Zijn "geestelijke kinderen", de Christenen in Klein Azië, waren totaal afgekeerd van het Evangelie dat hij had gebracht maar bovenal: het Evangelie dat hen het Eeuwige leven kon en had geschonken!

4. Vrijheid in Christus (hoofdstuk 5,6)

Christus is de Redder, wij zijn -als mensen- niet in staat onszelf te redden.

"Opdat wij waarlijk vrij zouden zijn, heeft Christus ons vrijgemaakt. Houdt dus stand en laat u niet weder een slavenjuk opleggen. Zie, ik, Paulus, zeg u: indien gij u laat besnijden, zal Christus u geen nut doen. Nogmaals betuig ik aan ieder, die zich laat besnijden, dat hij verplicht is de gehele wet na te komen. Gij zijt los van Christus, als gij door de wet gerechtigheid verwacht; buiten de genade staat gij." (5:1-4)

Tot slot gaat Paulus nog in op de vrijheid welke de gelovigen, en dus ook wij, hebben gekregen in Christus; deze vrijheid mogen we niet misbruiken:

"Want gij zijt geroepen, broeders, om vrij te zijn; (gebruikt) echter die vrijheid niet als een

aanleiding voor het vlees, maar dient elkander door de liefde." (5:13)

"Want wie Christus Jezus toebehoren, hebben het vlees met zijn hartstochten en begeerten gekruisigd." (5:24)

(Zie in dit verband ook Romeinen 6:1).

Slotopmerkingen

Paulus sluit de brief af met een eigenhandige groet. Dit om de brief authenticiteit te geven, als zijnde écht van hem, want zoals we uit 2 Thess. 2:1-2 kunnen opmaken rouleerden er valse brieven die zogenaamd uit naam van Paulus waren geschreven!

"Maar wij verzoeken u, broeders, met betrekking tot de komst van [onze] Here Jezus Christus en onze vereniging met Hem, dat gij niet spoedig uw bezinning verliest of in onrust verkeert, hetzij door een geestesuiting, hetzij door een prediking, hetzij door een brief, die van ons afkomstig zou zijn, alsof de dag des Heren (reeds) aanbrak"

De groet is in grote letters geschreven (zie eerder over zijn oogaandoening). En er staat nog een -op het eerste gezicht- vreemde opmerking in 5:17

"Overigens valle niemand mij lastig, want ik draag de littekenen van Jezus in mijn lichaam."

Wanneer we dit zo lezen lijkt het er op dat Paulus zegt "val me niet lastig". Maar een betere vertaling zou zijn:

*"Vanaf nu zal niemand **mij meer moeite aandoen**, want ik draag de littekenen van Jezus in mijn lichaam"*

(vgl. ook de Staten Vertaling).

Paulus doelt hier op de valse, Judaïstische, leerstellige opvattingen. Hij heeft deze in zijn brief overduidelijk weerlegd en daarboven draagt hij de littekens van de vervolging om Christus' wil. Hij wijst daarop en geeft daarmee aan dat zij deze niet dragen omdat zij niet vervolgd zijn om Christus' wil (vergelijk ook 2 Kor. 11:22-24). De dwaalleraren brengen immers een opvatting waardoor zij niet vervolgd worden door de Joden... De Judaïstische dwaalleraren zullen hem -na het 'statement' van de Galatenbrief- "niets meer kunnen maken".

Bronnen

- [Wikipedia](#)
- [Bijbelseplaatsen.nl](#)
- Halley's Bible Handbook
- [NET.Bible](#)
- Diverse bijbelvertalingen
- "A Jewish perspective on the resurrection of Jesus", Dr. Pinchas Lapide